

Terugblik Excursie naar Het Land van Maas en Waal.

Wie op 4 april 2012 de interessante presentatie over Het Land van Maas en Waal van Jan Berends uit Doetinchem heeft meegemaakt wist met grote zekerheid dat de excursie op 5 mei iets bijzonders zou gaan worden. Veel informatie over wat wij zoal onderweg en op de diverse locaties te zien zouden krijgen werd nu werkelijkheid. En wederom voorzien van boeiende historische informatie. Daar zou een compleet nummer van ons blad Land van Lochem mee kunnen worden gevuld. In deze terugblik zullen echter een aantal hoogtepunten/bezienswaardigheden de revue passeren.

Vanuit de bus krijgen wij Kasteel Doornenburg te zien. Het ligt in het oosten van Gelderland, nabij het dorp Doornenburg en de oorsprong van de Linge. Het bestaat uit een enorme voorburcht en een rijzige hoofdburcht met spietorens (spieden). De burchten zijn verbonden door een smalle houten brug. Het is een van de grootste en best bewaarde kastelen in Nederland en ook een van de beste voorbeelden van Laat-Middeleeuwse vestingbouw. Het geheel is omgeven door grachten met daarbuiten

Kasteel Doornenburg

het karakteristieke Betuwse landschap met weilanden en boomgaarden. Op de plaats van het kasteel bevond zich in de 9^e eeuw al een versterkt huis, bekend onder de naam Villa Dorenburc. Hieruit is in de 13^e eeuw een bescheiden kasteel ontstaan. In de loop der eeuwen is het steeds verder uitgebreid tot de hoofdburcht zoals die nu nog te zien is. In de 15^e eeuw werd de voorburcht gebouwd, welke de woonvertrekken, een kapel en een boerderij bevat. Deze binnen de verdedigingsmuren staande boerderij is nog steeds in gebruik hetgeen uniek is voor een Nederlands kasteel. Kasteel Doornenburg bleef tot in de 19^e eeuw bewoond. Daarna raakte het in verval. In 1936 werd de Stichting tot Behoud van den Doornenburg opgericht, die het kasteel vanaf 1937 liet restaureren. De restauratie was zo geslaagd, dat de Duitsers in 1941 besloten om er een hoofdkwartier in te vestigen. Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog werd het kasteel vrijwel geheel verwoest. Lange tijd werd gedacht dat het was opgeblazen door de Duitsers, maar het bleek in maart 1945 bewust te zijn getroffen door een Brits bombardement. De terugtrekkende Duitsers bliezen als afscheidskado vervolgens nog het overeind staande poortgebouw op. Van 1947 tot 1968 is het kasteel weer geheel opgebouwd en is nu weer een van de mooiste kastelen van Nederland. Een aantal namen uit de lijst van eigenaren en bewoners komen bekend voor zoals de Van Doornick's, de Van Bylandt's, Van Homoet's, Van Rechteren van Voorst, Van Amstel van Mynden, Van Heemskerck van Bekesteyn en van 1809 tot 1936 de baronnenfamilie Van der Heyden. Vanaf 1936 was de bekende Dr. J.H van Heek eigenaar die het in voornoemde stichting onderbracht.

De reis werd voortgezet richting de eerste stop bij Slot Doddendael nabij de Waal, ten noordoosten van het dorp Ewijk, 8 km ten westen van Nijmegen. De meest bloemrijke verklaring over de naam is dat het huis vernoemd is naar de lisdodden, die rijkelijk in de drassige omgeving voorkwamen. Het Huis Doddendael werd omstreeks 1332 gebouwd en hoorde op dat moment toe aan de familie van Appeltern. Verschillende families kregen het slot in hun bezit of in leen. In 1489 koopt Godert van Stepraedt het slot en houdt dit met tussenpozen tot 1743 in haar bezit. In 1526 wordt het slot aan de Hertog, Karel van Gelre

verkocht die de onafhankelijkheid van het gebied wilde behouden. Hij zette daarom het slot in als vesting. De Nijmegenaren hadden andere ideeën, ondernamen een plundertocht en staken het in brand. In 1528 kocht de familie Stepraedt het voormalige bezit “verbrant en weerloes” terug. Tijdens de 80-jarige oorlog blijft het slot in handen van de Staatse troepen maar viel in 1590 toch in handen van de Spanjaarden, waarna in 1590 Prins Maurits Doddendael herovert tijdens het beleg van Nijmegen. Hij laat het in brand steken waarna van het kasteel alleen nog de zware rompmuren overeind blijven. In 1604 kan de familie Stepraedt opnieuw de wederopbouw starten. Hun familieportretten hebben wij in de ridderzaal kunnen bewonderen. In 1638 raakt de bodem van de schatkist in zicht en moet Derck van Stepraedt die woonde op het Loo, de bezittingen over nemen om zo het onderhoud en de (her)bouwactiviteiten te kunnen financieren. In 1655 eindigt het verblijf van deze familie op Doddendael. De familie wierp zich in die tijd (reformatie) op als beschermer van de Rooms katholieken in het Land van Maas en Waal en zij stelde, toen de katholieke eredienst verboden werd, de tweebeukige slotkelder ter beschikking als schuilkerk. Pastoors woonden op het kasteel en werden door de familie Stepraedt onderhouden. Later vervulden zij ook de rol van rentmeester. Door huwelijk gaat het kasteel in 1743 over naar de familie van Doornick die er niet gaan wonen maar Doddendael verpachten. Ruim 25 jaar later komt Doddendael opnieuw in handen van een andere familie. De familie Von Nagel von Vornholz. Zij willen het slot het liefst verkopen maar er was geen serieuze koper. Zij blijven in Vornholz in Westfalen wonen en verschillende rentmeesters moeten voor het beheer zorgen en bewonen noodzakelijkerwijs Doddendael totdat door financiële problemen ernstig verval intreedt. Deze problemen namen nog toe toen in 1794 de boeren de pacht niet meer konden betalen (patriottenperiode).

In 1825 begint rentmeester van Koolwijk met een voorzichtig herstel. Na de tweede wereldoorlog wordt Doddendael als Duits bezit verbeurd verklaard (geconfisceerd) en tijdelijk in eigendom gegeven aan rentmeester Koolwijk.

Pas in 1956 wordt Freiherr von Nagel-Doornick-Vornholz weer in het bezit gesteld van zijn Nederlandse goederen. Zijn gedragingen tijdens de oorlog waren blijkaar zodanig dat dit mogelijk was. Dat wil zeggen; hij krijgt het kasteel in slechte staat terug, maar het grootste deel van het terrein (ca. 700 ha.) gaat naar Staatsbosbeheer.

Slot Doddendael

Uiteindelijk wordt het kasteel in 1972 gekocht door de heer Van Vliet en daarna door zijn schoonzoon de heer Braam die het slot een horecabestemming geeft. Hij is ook degene die een uitvoerige restauratie begint. Het toont grote moed en grenzeloos optimisme om het slot in de loop van de jaren '70 langzaam maar zeker weer bruikbaar te maken. U moet zich dan voorstellen dat de gevels helemaal met klimop zijn begroeid en overal onkruid groeit. Er was geen gas en waterleiding, geen elektriciteit, om maar te zwijgen van een rioolaansluiting. Het leiendak was kapot en het regende binnen. Alles was vochtig. Hij is degene die ons tijdens de koffie met gebak trots de geschiedenis van zijn slot vertelde en het met zijn familie heeft behouden voor verder verval. Zo konden wij genieten van Doddendael. Na een bezoek aan de ridderzaal, het arsenaal, de salon (salet), de gelagkamer en de grote bijruimte ('t Spijcker) werd de reis voortgezet richting Batenburg..

Tuinen van Appeltern

Over kleine weggetjes met mooie landschappen en riviergezichten kwamen wij langs de Tuinen van Appeltern en het huis Appeltern bij de Maas. Het huis is bekend als eigendom van de Patriot Joan Derk van der Capellen (1741 -1784). Hij verzette zich als politicus in de tijd van de Republiek der Verenigde Nederlanden tegen machtsmisbruik en de behandeling van de burger als een onmondige. Hij ijverde voor de afschaffing van de drostendiensten, waarbij boeren een aantal dagen per jaar voor bijna niets werkten op het land van een lokale bestuurder.

Ook steunde hij de Amerikaanse revolutionairen in hun onafhankelijkheidsstrijd tegen Groot-Brittannië. Hij schreef onder andere het beruchte anonieme pamflet tegen stadhouder Willem V: “Brief aan het Volk van Nederland”(1781). Ondanks zijn zwakke gezondheid, tegenwerking en teleurstellingen heeft hij zich met verbazingwekkende, doelgerichte energie ingezet voor democratische vernieuwingen. Tien jaar na zijn dood (1794) verjoegen Nederlandse patriotten met behulp van Franse troepen het orangistische bewind en stichtten de Bataafse Republiek. Hella S. Haasse heeft aan de hand van authentieke tijdsdocumenten een kroniek samengesteld getiteld “Schaduwbeeld of Het geheim van Appeltern”(biografische roman) waaruit een beeld ontstaat van Nederland in een minder bekende periode, te midden van landen in grote beroering.

Ruïne van Batenburg

Wij komen vervolgens via de Maasdijk aan in het Stadje Batenburg (ca. 600 inwoners) met zijn vele monumenten en beschermd stadsgezicht. Bij de ruïne Batenburg wordt een korte toelichting gegeven. Oorspronkelijk behoorde het tot de belangrijkste en oudste kastelen van Gelderland. Een steen die voorheen boven de poort was ingemetseld vermeldde zelfs dat Batenburg in het jaar 327 na Chr. zou zijn gebouwd op de resten van een Romeinse tempel.

De geschiedenis van Batenburg gaat in ieder geval terug tot het midden van de 12de eeuw, toen het in handen was van het geslacht Van Batenburg. Daarna volgde het geslacht Van Bronckhorst (1262) en de graven Van Horne (1630). Vanaf 1701 was Batenburg eigendom van graven, later vorsten, wier Batenburgs bezit na de Tweede Wereldoorlog door de Nederlandse Staat werden onteigend. Wij hebben het dan wel over een ruïne omdat in 1794 het imposante kasteel door brand werd verwoest. De kasteelruïne en directe omgeving, met tijnhuisjes (accijns), landarbeidershuisjes en de noordelijker gelegen eendenkooi, werden in 1953 voor een symbolisch bedrag van de Staat overgedragen aan Stichting Het Geldersch Landschap. In 1970 zijn enkele beschermende maatregelen getroffen, die op lange duur echter ontoereikend waren om verder verval tegen te gaan. In 1988-1992 kon uiteindelijk herstel worden uitgevoerd, dat nodig was voor de blijvende instandhouding van de ruïne. Daarbij is er naar gestreefd het romantische beeld van de ruïne, met de karakteristieke begroeiing, intact te laten.

Een korte wandelroute voert ons daarna naar de Oude- of St. Victorkerk in Batenburg waar koster Jan van de Bovenkamp op inspirerende wijze de geschiedenis van “zijn” kerkje verteld. Na roerige tijden gaat het stadje al een paar eeuwen zijn eigen kalme gang. En altijd is de kerk in het midden gelaten en gebleven. Letterlijk, want in het hart van Batenburg staat het prachtige oude kerkje, bescheiden en intiem mooi te wezen. Al voor het jaar 1000 was er een zaalkerkje. Dit werd vergroot, uitgebouwd en in het jaar 1600, tijdens de slag om Batenburg, ernstig vernield.

Rouwbord in de kerk van Batenburg

Het geheel werd herbouwd in de vorm en afmetingen zoals het die nu nog heeft. De “Stichting Oude Gelderse Kerken”, de huidige eigenaar, heeft de kerk in het begin van de jaren 80 met zorg gerestaureerd zodat het voortbestaan van dit monument gegarandeerd is. Het interieur bevat een aantal indrukwekkende rouwborden van adellijke families, graven van de Van Bentheims, rouwborden van de Van Batenburgs, doopvont uit 1200, preekstoel uit 1665, een orgel uit 1775 etc. Tot slot verteld koster Bovenkamp een emotioneel verhaal van Joodse onderduikers in de kerk.

Zij werden daar door zijn ouders, ook koster in dezelfde kerk, gedurende lange tijd in een schuilplaats verzorgd. De in Israël levende kinderen uiten nog steeds hun dankbaarheid aan Jan Bovenkamp die toen echter kind was. Op zijn verzoek om een gedenkteken in de kerk aan te brengen verzochten de kinderen van deze Joodse onderduikers om een houten bord met de tekst uit Ps. 125 vers 3 aan te brengen. Tot slot beklimt de koster de kansel en leest geëmotioneerd uit de oude Statenbijbel van 1637 voornoemde tekst in het Oud-Nederlands en in het Hebreeuws voor en wordt het heel even stil.

En zo wordt het bezoek aan dat oude kerkje aan de Maas op bevrijdingsdag 5 mei 2012 op een bijna onvergetelijke wijze beëindigd en wordt de wandeling voortgezet naar “Restaurant (Uitbaeterij) “De Viersprong” voor de lunch.

De bustocht gaat daarna richting kasteel Hernen. Gelet op de tijd wordt niet uitgestapt maar wordt informatie in de bus verstrekt. Kasteel Hernen en het Hernsense Bos behoorden vroeger tot de heerlijkheid Hernen. Het gebied is ruim 109 ha groot en ligt op een rug van opgespoten rivierzand. Het is een indrukwekkend tot de

Kasteel Hernen

verbeelding sprekend kasteel waarvan de oudste vermelding van de heren van Hernen teruggaat tot 1247. Het complex is ook bekend als filmlocatie voor de tv-serie Floris. Eigenlijk bestaat Hernen uit een aantal huizen die tegen de binnenkant van de rechthoekige verdedigingsmuur zijn aangebouwd. Bijzonder zijn ook de overdekte weergangen. Het complex is onaangetast gebleven doordat het nooit door belegeringen, oorlogen of natuurrampen is geteisterd. Het heeft daardoor veel van zijn middeleeuwse karakter behouden. Het is een uniek bouwvoorbeeld van “verdedigbare huizen” in ons land. Van 1406 tot 1646 was de heerlijkheid Hernen in bezit van de familie Van Wijhe. Daarna kwam het door vererving in eigendom van diverse Zuid-Nederlandse families. De laatste eigenaar was mevrouw A.M. Metelerkamp van Bronkhorst-den Tex. Zij schonk kasteel Hernen met de omringende tuin in 1940 aan de Stichting Geldersche Kastelen, die dat jaar ook is opgericht. De restauratie begon in 1942 en werd in 1957 beëindigd. Sinds 1983 is het kasteel gedeeltelijk opengesteld en deels in gebruik door de A.A. Brediusstichting (Byzantijnse kunst en cultuur)

Bezoekerscentrum Land van de Heerlijkheden

Een oude schuur vol moderne media. Een lange tafel met grote lampenkappen. Samen vertellen ze het verhaal van de heerlijkheden van het land van Maas en Waal. Een verhaal van kastelen, heren en ridders. Een verhaal van sporen in het landschap, mooie vergezichten en bijzondere dieren en planten. Begin uw wandeling of fietstocht in het bezoekerscentrum in Leur. De toegang is gratis.

Tot slot voert de reis naar het bezoekerscentrum “Land van de Heerlijkheden” van Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen en het nabijgelegen kerkje van Leur. Op beide locaties vinden tal van activiteiten zoals lezingen, concerten etc. plaats.

Na een korte uiteenzetting over het bezoekerscentrum met zijn interessante expositie over de Heerlijkheden in het Land van Maas en Waal gaan wij met de gids het eeuwenoude kerkje bezoeken. De middeleeuwse kerk te Leur heeft verschillende voorgangers gehad. Het eerste kerkje, gebouwd rond het jaar 1000, was van hout. Het volgende van tufsteen. De kerk behoorde tot een van de oudste parochies van het aartsbisdom Keulen. Het torenportaal deed ooit dienst als dorpsgevangenis. De huidige kerk kent meerder bouwfasen. Toren en schip dateren uit het eind van de 13de en begin van de 14de eeuw. Aan de oostkant valt het 16de-eeuwse gotische koor op. In de kerk zelf zijn een 13de-eeuws doopvont te bewonderen en muur- en gewelfschilderingen uit de 15de/16de eeuw. In de jaren '80 van de vorige eeuw is de kerk grondig gerestaureerd. De tegen de kerk gebouwde kapel bevat een grafkelder van de familie Van Verschuer. Iets wordt ons nog verteld over de relatie van Cisterciënzers (boeren monniken) met het kerkje in Leur. De uitgebreide geschiedenis van kerk en dorp is overigens beschreven door H.J. van Capelleveen en D.J.K. Zweers.

Voor een laatste bezoek gaan wij op weg naar het dichtbijgelegen vestingstadje Ravenstein. (Gem. Oss). In een druilerige regen loopt ieder door de Maaspoort om het wonderschone stadje te bezichtigen. Ravenstein werd in 1360 gesticht door Walraven van Valkenburg, leenman van de hertog van Brabant, die toen aan de oever van de Maas een kasteel liet bouwen, na daarvoor jarenlang vanuit zijn kasteel te Herpen tol te hebben geheven over het verkeer op de rivier. Het stadje heeft een rijke en omvangrijke geschiedenis. De stad heeft wallen en bastions gekend. Een tweetal stadspoorten zijn behouden. Staatse troepen zijn met tussenpozen in de stad gelegerd geweest. Dat is ook de reden dat in 1641 een speciale garnizoenskerk (zaalkerk) is gebouwd die velen nog hebben bezichtigd. Weer anderen

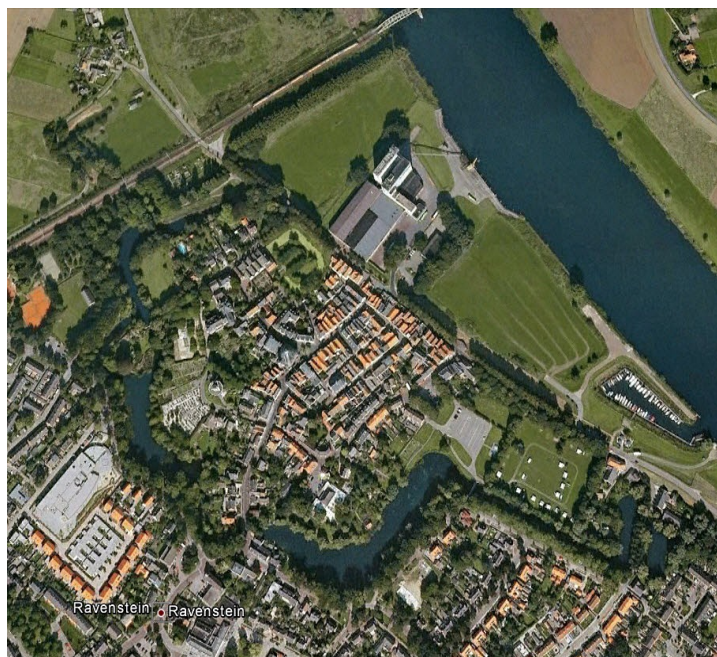
bezochten het Museum voor vlakglas- en emaillekunst. De Sint-Luciakerk (katholieke kerk in barokstijl) werd in 1735 gebouwd en vormt een imposant middelpunt van het stadje. De vele monumenten en bezienswaardige woonhuizen in het historische stadscentrum zijn grotendeels voorzien van informatieborden op de gevels.

Ravenstein vormde een mooie afsluiting van de excursiedag en velen zullen ongetwijfeld nog een keer het stadje gaan bezoeken.

De terugreis voerde ons via Groesbeek, Kranenburg en Emmerich weer naar Lochem, voorzien van wederom de nodige historische informatie van Jan Berends. In het afsluitend dankwoord gaf Tine Kampen van de Evenementencommissie aan dat de kennismaking met al wat wij gezien hebben op de excursiedag naar verwachting aanleiding zal zijn om later nog eens terug te komen naar het Land van Maas en Waal. Het is de vierde keer dat het Historisch Genootschap op pad is gegaan met de geweldige gids Jan Berends. Zij sprak de verwachting uit dat een “lustrumoptreden” van hem naar alle waarschijnlijkheid niet lang meer op zich zal laten wachten.

Bestuur en commissies, namens de leden hartelijk dank voor de door jullie georganiseerde prachtige excursiedag naar het Land van Maas en Waal. Het was een groot succes !

Leo R.G van Doornum
Lochem

Ravenstein in vogelvlucht